

В результаті можемо зробити припущення, що триадичний підхід є найбільш конструктивним у вирішенні проблеми кризи ідентичності, оскільки розкриває плюральність даного феномену та можливість подолання конфлікту ідентичностей через їх взаємодію у єдності як поліідентичності.

Метаантропологічний підхід як один з варіантів триадичного підходу до осмислення феномену ідентичності розкриває його значення в якості становлення цілісності особистості людини у її єдності з представниками інших ідентичностей. В контексті метаантропології ідентичність як цілісність виражається у здатності до співіснування та співтворчості ідентичностей, що формує плідні соціальні та міжкультурні відносини. Досягнення такої цілісності здійснюється у метаантропологічній моделі ідентичності, де найвищим її проявом є метаособистісний рівень, який проявляється у поліідентичності як феномені єдності ідентичностей.

Метаантропологічне визначення ідентичності корелює з вченням про становлення самосвідомості Г. В. Ф. Гегеля, де найвищим її проявом є поєднання абсолютного духу та абсолютної ідеї як деяке завершення еволюційного процесу людства. Отже, ідентичність у метаантропології виражає результат глибинного процесу єдності людини у полікультурному середовищі, тобто такої єдності, яка у найвищому своєму прояві є відкритою до нових змін.

Якщо в метаантропологічному значенні ідентичність визначити як феномен співвіднесення індивідуального та загального і єднання із всезагальним, то ідентичність міститиме у собі і світоглядно-філософський, і соціальний, і культурний та і психологічний зміст а, отже, являтиме собою результат взаємодії людської особистості із соціальними структурами та духовним світом іншої людини.

Роблячи загальний висновок, можна стверджувати, що застосований у даній роботі метаантропологічний підхід дозволяє розкрити феномен ідентичності в якості триадичної моделі, тим самим надаючи змогу усвідомити можливість конструктивного вирішення проблеми кризи ідентичності. Запропонована метаантропологічна модель ідентичності не обмежується будь-якою груповою або індивідуальною формами ідентичності, оскільки є відкритою до нових змін та взаємодій.

Список використаних джерел

1. Гегель Г. В. Ф. Энциклопедия филос. наук: Т. 1. Наука логики / Г. В. Ф. Гегель. – М.: Мысль, 1974. – 452 с.
2. Гегель Г. Феноменология духа. Философия истории / Георг Вильгельм Фридрих Гегель. – М.: Эксмо, 2007. – 880 с.
3. Гуссерль Э. Картезианские медитации / пер. с нем. В. Н. Молчанова. – М.: Академический Проект, 2010. – 229 с.
4. Философская антропология: словарь / под редакцией доктора философских наук, профессора Н. Хамитова. – К.: КНТ, 2011. – 472 с.
5. Фромм. Искусство любить: Исследование природы любви: пер. с англ. – М.: Педагогика, 1990. – 160 с.
6. Хамитов Н. Философия. Человек. Бытие. Мир.: Курс лекций. – К.: КНТ, Центр учебной литературы, 2006. – 456 с.
7. Юнг К. Г. АИОН. Исследование феноменологии самости. – М.: Рефл-бук; Киев: Ваклер, 1997. – 336 с.

References

1. Gegel' G. V. F. Jenciklopedija filos. nauk: T. 1. Nauka logiki / G. V. F. Gegel'. – M.: Mysl', 1974. – 452 s.

2. Gegel' G. Fenomenologija duha. Filosofija istorii / Georg Vil'gel'm Fridrih Gegel'. – M.: Jeksmo, 2007. – 880 s.

3. Gussel' Je. Kartezijskie meditacii / Per. s nem. V. N. Molchanova. – M.: Akademicheskij Proekt, 2010. – 229 s.

4. Filosofskaja antropologija: slovar' / Pod redakciej doktora filosofskih nauk, profesora N. Hamitova. – K.: KNT, 2011. – 472 s.

5. Fromm. Iskusstvo ljubiti: Issledovanie prirody ljubvi: Per. s angl. – M.: Pedagogika, 1990. – 160 s.

6. Hamitov N. Filosofija. Chelovek. Bytie. Mir.: Kurs lekcij. – K.: KNT, Centr uchebnoj literatury, 2006. – 456 s.

7. Jung K. G. AION. Issledovanie fenomenologii samosti. – M.: Refl-buk; Kiev: Vakler, 1997. – 336 s.

Smirnova O. D., postgraduate student of philosophical anthropology, philosophy of culture, the Institute of Philosophy of Education and Science of National them M. P. Drahomanova (Ukraine, Kiev), tg88@bigmir.net

The problem of identity in human being: metaanthropological approach

Investigates the fruitfulness of metaanthropological approach to the problem of identity in human being. Characterizes models and approaches for understanding the phenomenon of identity in philosophy and formulates a definition of this phenomenon in the context of metaanthropology.

Keywords: *identity, crisis of identity, metaanthropology, metaanthropological approach, triadic model of identity, self consciousness.*

Смирнова А. Д., аспирантка кафедри філософської антропології, філософії культури, Інститут філософського образования і науки НПУ ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), tg88@bigmir.net

Проблема ідентичності в человеческом бытии: метаантропологический подход

Исследуется плодотворность метаантропологического подхода к проблеме идентичности в человеческом бытии. Характеризуются модели и подходы к осмыслению феномена идентичности в философии и формулируется определение данного феномена в контексте метаантропологии.

Ключевые слова: *идентичность, кризис идентичности, метаантропология, метаантропологический подход, триадическая модель, самосознание.*

* * *

УДК 781(03)

Троїцька О. М.,
кандидат філософських наук, доцент кафедри
філософії, Мелітопольський державний педагогічний
університет ім. Богдана Хмельницького
(Україна, Мелітополь), troizka@ukr.net

ГЕНЕЗА ТОЛЕРАНТНОСТІ В АНТИЧНОСТІ ТА СЕРЕДНЬОВІЧЧІ: СВІТОГЛЯДНІ ПОЗИЦІЇ

Значущість та невечірність розкриття феномена толерантності привертає увагу багатьох дослідників. Автором статті обрано аналіз її історичних форм, зокрема періоду античності та середньовіччя. Античне суспільство представлено в статті як таке, в якому реально зосереджувались елементи толерантності, оскільки в цілісному житті поліса вони виявлялись у пошуку єдності в дискусіях, діалогах, суперечках. Проте толерантність античності цілком укладалась у панівну на той час світоглядну систему – космоцентризм. Розгляд толерантності середньовіччя був пов'язаний із аналізом ідеї терпимості у християнстві (віротерпимість), яка пройшла в розвитку етап оформлення внутрішньої християнської терпимості (за формою це була "наївна" терпимість) та публічні декларації ідей міжконфесійної віротерпимості (сумативна толерантність). Толерантність цього періоду поставала розумінням багатоваріативності служіння Богу і світоглядно її можна тематизувати як різновид теоцентризму, який, як і античний світогляд, не спрямовував людину на пошук консенсусу. Але, не зважаючи на певну обмеженість толерантності перших етапів її розвитку, зокрема у прагненнях добродійності демократичного полісу для усіх і в "широкій" терпимості XV–XVI століть, толерантність набуває рис духовно-моральнісних пошуків єдності та злагод.

Ключові слова: *віротерпимість, діалог, контекстуальність, космоцентризм, нетерпимість, світогляд, теоцентризм, толерантність.*

Наш час, демонструючи, з одного боку, зростаючу єдність людей у їх прагненнях жити вільно, гідно і благополучно, виявляє, з другого боку, певну напруженість у стосунках людей, у відносинах певних спільнот і навіть держав. Саме тому все частіше теоретики і практики гуманітарних галузей знання звертають увагу на

вивчення феномена “толерантність”, який, як об’єкт дослідження, пройшов значний шлях у розвитку інтерпретацій, тлумачень і конотацій. Цей факт слід визнати беззаперечним, оскільки кожне знання, зокрема гуманітарне, має бути контекстуальним.

Отже, аналіз розгортання толерантності від первинних форм і значень до наповнення її змісту світоглядно-філософськими смислами постає метою циклу статей, зокрема статті, що присвячена аналізу античної думки і середньовіччя щодо сутності толерантності.

Сучасні дослідники не мають єдиного погляду на зародження, джерела, історію та сутність принципу толерантності. Так, наприклад, французький філософ М. Конте вважає цю ідею виключно грецькою, Р. Крісті (Канада) вказує на формування теорії толерантності в епоху Просвітництва, Й. Йовель (Ізраїль) пов’язує її становлення з Французькою революцією, Ш. Зарка (Франція) визначає толерантність як продукт сучасного мислення. Існують з цього приводу й інші думки. Варто погодитися з думкою тих дослідників (Л. Бобовникова, В. Гараджа, Л. Филипович, М. Бабій, Ю. Іщенко, В. Форсова та інші), які вважають, що джерела толерантності слід шукати ще в античному світі (Стародавній Греції і Римі), оскільки на це були об’єктивні причини: поліс, як цілісність життя греків, являв собою динамічну єдність різноманітного: інтересів індивідів, занять, сфер життя, проблем, рішень тощо. Античне суспільство демонструвало терпимість також і в релігійній сфері, допускаючи існування богів інших народів поруч із “національними богами”. Формами терпимості до “іншого” в античному суспільстві ставали дискусія, діалог, суперечка тощо. Саме ця єдність різноманітного, а також певна демократичність організації життя поліса дала підстави дослідникам зробити висновок, що ідея толерантності (не маючи цілком конкретного теоретичного визначення й понятійного осмислення) реально виявляла себе в системі багатоаспектного буття держав античного світу. Проте, на думку М. Бабія, перші теоретичні підходи в осмисленні ідей терпимості знаходимо вже у Демокріта, софістів, Сократа, а пізніше – в Аристотеля, стоїків, Цицерона [6]. Чимало науковців не погоджуються з вище викладеним поглядом на теоретичне обґрунтування принципу толерантності в античності, а витоки теорії толерантності та її розвиток пов’язують безпосередньо з початком її наукових розробок, що актуалізуються в Новий час багатьма вченими, митцями, політиками й релігійними діячами. Ми погоджуємося з Ю. Іщенко, що в пошуках аналогів толерантності в античній філософії, можна натрапити на поняття, які істотно відрізняються від неї своїм фундаментальним сенсом, оскільки вона значною мірою не тематизувалася будь-якими відомими формами свідомості й не репрезентувалася як проблема в жодному типі дискурсу; не було також і терміна на позначення поняття толерантності тощо. Але, вважає вчений, “...відсутність тематизації толерантності можна інтерпретувати як абсолютну її присутність, тобто таке виявлення, що не становило проблеми з її втіленням” [3, с. 116].

Аналізуючи релігійні корені толерантності, російська дослідниця В. Форсова вказує на виникнення толерантності в античній період і пише: “Проблема толерантності (від лат. *tolerance* – терпіння) виникла в

ті часи й найгострішою була там, де народи з різним віросповіданням були вимушені жити разом в межах великих імперій (імперія Олександра Македонського і Діадохів). Вона розв’язувалася як проблема здатності держави через примус установити релігійну одноманітність. Як світоглядна основа толерантності античний космополітизм був не стільки антитезою націоналізму, скільки прагненням перемоги людські пристрасті й знайти небесне громадянство” [8, с. 55].

Ми вважаємо, що в античну епоху проблема толерантності не була актуальною не лише тому, що не стояло тоді таких практичних завдань, як перед сучасністю, а ще й тому що її не диференціювали з моральнісних, соціально-етичних і духовних експлікацій життя людини того часу, оскільки у межах космоцентричного світогляду, що панував тоді, коли найвищою людською цінністю був Logos (Космічний розум), головне призначення людини вбачалося в загальнолюдському прагненні до гармонії зі світом, тобто природою і соціумом, причому скоріше – з природою, оскільки Logos вважався, як і природа, абсолютним, об’єктивним, з яким слід погоджувати життя.

Значним аргументом та підтвердженням нашої думки постає ретельна характеристика антиподу толерантності – нетерпимості, яку надав російський дослідник С. Рашковський: “І в той самий час ідеї терпимості й ненасильства, відносяться до глибокої старовини, а може бути навіть до віддалених часом людського філогенезу, коли люди розпочинали усвідомлювати свою солідарність у малих групах і свій симбіотичний зв’язок з тими, що оточують, висувається найчастіше всупереч очевидності – на перший план соціальності і історії. І будь-яка обізнана і розсудлива людина, вдвляючись в історію, не може не визнати, що інтуїція солідарності, терпимості і ненасильства, якими відрізняється проповідь багатьох великих вчителів людства – від часів Будди до часів Мартіна Лютера Кінга або О. Меня, – були далеко не дурощами, не “юродством” (як це здавалося, наприклад, Леніну сотоварищі), але – навпаки – якнайглибшим проникненням в саму суть “феномена людини”. Або – якщо завгодно – одкровенням про людину, яка була не цілком зрозуміла в своїй насущності” [5, с. 62].

Дійсно, історичні, культурологічні, психологічні дослідження підтверджують думку вченого щодо “шарів” нетерпимості, які починаючи з архаїчного, заснованого на принципі “Ми – вони”, що з перебігом часу закріплювався в індивідуальній і суспільній свідомості, віддзеркалювався у щонайширших фольклорних, літературних, релігійних, ідеологічних та інших асоціаціях та іноді набував найпіднесених у патріотичному дусі тлумачень. Сучасна гуманістика на рівні емпіричних досліджень знаходить цей архаїчний “шар” людської психології та свідомості у проявах побутової ненависті, побутової або сусідської злоби, у спалахах масової ксенофобії, у спалахах погромних пристрастей тощо.

Своє подальше втілення ідея терпимості знайшла у християнстві. У перші чотири століття становлення й розвитку християнства, коли його адепти були об’єктом гонінь, переслідувань, нетерпимості з боку держави, суспільства, християнська церква устами вчителів – Отців церкви – активно проповідувала віротерпимість.

Заклики до віротерпимості з боку влади до християн знаходимо у Тертуліана, Лактанція, Афанасія Александрійського, Григорія Богослова, Іоанна Златоуста та інших. Саме тому їх роздуми щодо толерантності можна вважати витоками середньовічної та до певної міри сучасних релігійних концепцій толерантності.

У західноєвропейській традиції становлення толерантності, яке хоча й відбувалося в умовах інквізиції, міжрелігійних війн, на думку деяких учених, проходило в три етапи: 1) оформлення внутрішньохристиянської терпимості (XII–XIII ст.); 2) перші публічні декларації ідей толерантності у формі міжконфесійної терпимості (XV–XVII ст.); 3) кристалізація у XX столітті ідеї толерантності як права [2, с. 48]. Ідея варіативності шляхів до Бога є стрижневою в релігії XII–XIII ст. Значна кількість уставів, чернечих орденів, канонікатів, а також плюралізація релігійного життя вивели частину віруючих за межі офіційної римської церкви. Єретичні рухи були спровоковані новим розумінням релігійного ідеалу. Ще Августин, посилаючись на те, що всі мови надають різноманіття християнській доктрині і поєднані у єдину віру, закликав до визнання цього різноманіття, щоб запобігти розбрату [1, с. 588].

Аналіз наукових джерел і аналітичної літератури засвідчив, що тогочасні концепції толерантності оформилися в контексті віротерпимості й мали апологетичний, теологічний характер, тому ми вважаємо її значно обмеженою не стільки в когнітивному сенсі, скільки в консенсуальному розумінні. Саме так й практична реалізація толерантності виявляла себе лише як розуміння багатоманітності способів служіння Богу як всередині християнської релігії, так й в інтересі до інших релігій. Разом з тим, з'являються думки про моральний нейтралітет релігійних обрядів, про високу оцінку творчості, про особистісний вибір шляху до Бога, високу оцінку земних почуттів. Навіть сам термін “*tolerantia*” отримує певне соціальне значення: допущення існування “Іншого”, чужого як в релігійному, так і в культурному сенсі. Причому, необхідність терпимості в соціальних відносинах пов'язана не тільки з теологією, але й з філософією: жорстокі релігійні війни, що потрясли Європу, вимагали філософського осмислення соціальної ситуації. Але все це не вимагало діалогу і заходження порозуміння між репрезентантами конфесій, а догматичний характер цих інтерпретацій чітко зазначав межі.

Безперечно, було б неправильно пов'язувати раціональне прочитання толерантності лише з культурою Реформації і Нового часу. Вже у власне середньовічній християнській традиції можна бачити витоки її раціонального тлумачення. Так, в Новому Заповіті закладається, по суті, основна раціональна вимога толерантності – принцип взаємності (Матф. 13:24 – 40). Притча про зерна і плевели поєднує практичну толерантність з її розумінням як моральної вимоги, у судженнях апостола свобода віросповідання і взаємна терпимість–толерантність мислиться дедалі більш раціонально – як дієвий інструмент розв'язання конфліктів щодо свободи совісті.

Слід підкреслити, що, звичайно, раціональне значення терпимості постійно дискредитувалося держа-

вою, залишаючись поза межами державного життя, оскільки християнство перетворювалося на державну релігію, і це був певний парадокс, який доповнювався тим, що терпимість була значно більшою щодо віросповідання мусульман й іудеїв, ніж до єретиків. Не можна також обійти той факт, що ліберально–правова свідомість Нового часу тільки поглиблювала раціональне прочитання толерантності християнського середньовіччя: вже дух Нового Заповіту базувався на терпінні і любові, відстоювалася думка, що не лише прийняття віри, але й додержання співпричетності до неї є актом свободи, котрий у такий спосіб не може бути насильницьким, відтворювався й закріплювався раціоналістичний зміст міркувань про внутрішню і зовнішню свободу віросповідання та взаємну терпимість, які знаходимо у працях мислителів середньовіччя.

Отже, середньовіччя продемонструвало певне співвідношення знання й віри в культурі, пріоритет віри, котра через інститут церкви входила у владні структури соціуму, а відтак визначала своє культурне й ідеологічне значення тощо, але ми вважаємо, що як за сутністю (головний концепт толерантності – є свобода віри в Бога), так і за змістом та структурою (мова йде лише про віротерпимість) толерантність мала значно обмежений характер впливу.

До того ж, розуміння толерантності, що ґрунтувалося на врахуванні інтересів конкретного індивіда, його неповторної особистості, опинилося неспроможним на початку XVI ст. в Європі зліквідувати ідейну конфронтацію у суспільстві, яка вимагала практичних дій. Так, Нантській Едикт 1598 р. Генріха IV дозволяв і католикам, і протестантам жити в усіх містах, але обмежував їх у формах віросповідання. Ми вважаємо, що тогочасна реформаційна думка хоча й зосереджувалася на інтересах конкретних людей у їх земному житті, що й стало основою декларації принципів толерантності, все таки не впливала суттєво на покращення ситуації, оскільки орієнтувалась на індивідуальну мораль і ранній гуманізм.

Один з перших принципів широкої терпимості у питаннях віри, як відмова від догматики, обґрунтував великий гуманіст епохи Відродження Еразм Роттердамський (1469–1536) у книзі “Похвала глухості”. Він стверджував, за аналізом Л. Почебут, що основою усякого зв'язку в людському суспільстві, дружби, миру в сім'ї є поблажливість, терпимість до чужих недоліків. Мета життя – любов, терпіння та душевна чистота. Еразм Роттердамський підкреслював: “Тлупо подобатися самому собі образом життя, що відмінний від інших, або презирінням та осудом чужого укладу” [4, с. 88].

Таке сходження толерантності до суто людського сприйняття життя цілком, на нашу думку, укладається у модель толерантності М. Уолцера: “Остання з моїх моделей толерантності, проте, вказує на іншу схему і, можливо, на проект епохи постмодерну. В суспільствах іммігрантів (а також в нинішніх національних державах під тиском іммігрантів) люди розпочали на власному досвіді пізнавати те, що можна назвати життям без чітких меж і без упевнених і єдиних у своєму роді особистостей. Різниця між людьми нібито “розмита”, оскільки вона трапляється щодня й на кожному кроці. Індивідууми втікають зі своїх вузьких общин і від

пов'язаних із ними труднощів та змішуються з членами більшості, але вони не обов'язково асимілюються в якусь загальну ідентичність. Контроль із боку цих груп не вельми сильний, але він у жодному разі не відсутній. Наслідком цього є постійне перемішування різних за своїми особливостями індивідуумів, змішані шлюби між ними і, отже, надто інтенсивний мультикультуралізм, який ілюструється на прикладі не лише суспільства в цілому, а й також зростанням кількості родин, і навіть просто окремих особливостей. Віднині толерантність розпочинається вдома, де ми часто маємо встановлювати етнічне, релігійне і культурне мирне співіснування з подружжями, дітьми й домочадцями – і зі своїм власним, написаним через дефіс чи роздвоєним Я” [7, с. 101–102].

Це тим важливіше, що у ХХ та ХХІ столітті майже усі проблеми, які є загрозою людства, постають зміщеними в сферу відносин “людина–людина”, а особистісний фактор починає грати в суспільному житті головну роль, є необхідність через світогляд “повернути” толерантність у духовно–моральнісну площину. До того ж, “глобалізований” світ, який дедалі стає раціоналістичним, технократичним, утилітарно–прагматичним, “розбожествленним” (К. Ясперс), а також таким, в якому йде етнічне й конфесійне розмежування, пов'язане з прагненням людей зберегти свою культурну, насамперед, етнічну ідентичність, конфесійну. Але краще потрібним є аналіз толерантності як компоненти світогляду, який відображає ставлення людини до дійсності і до самої себе, а також зумовлені цими уявленнями основні життєві позиції і настанови людей, їхні переконання, ідеали, принципи пізнання і діяльності, ціннісні орієнтири, доповнити розкриттям сутності толерантності як механізму консенсуальної злагоди.

Отже, саме через світогляд, який включає в себе не просто результати фіксації об'єктивного стану речей, але й позицію суб'єкта: його ставлення до дійсності, мету, цінності, ідеали, і який за суттю є суспільною свідомістю, що втілена в індивідуумі як єдність його моральних, філософських, релігійних, етнічних та інших ціннісних уявлень, толерантність постає як єдність об'єктивного та суб'єктивного в людині, стає не лише ознакою поважного ставлення до інших культур, але й ознакою впевненості у власній позиції, надійності та відкритості до інших ідейних течій. У такому сенсі толерантність як світоглядний феномен історично не може не визначатися контекстуальним характером, тобто вона спрямовується на подолання тієї чи іншої (конкретної) форми нетерпимості у конкретному суспільстві, у конкретному часі, в усіх перетинах та виявах нетерпимості, що відповідно позначаються на характері толерантнісного світогляду й на поведінці людини, а відтак, зростаюче насильство, агресія, аморальність так чи інакше оформляються ідеологічно.

Таким чином, з'ясування генези й сутності толерантності засвідчило багатозначність тлумачення її поняття та наявність розгляду як багатогранного феномену, що виявляється у різних видах існування толерантності (декларативний, реляційний, акційний), у різних способах осмислення, у різних формах сприйняття (раціональне, чуттєво–емоційне), що усвідомлюється на різних ступенях історичності (ан-

тична епоха, середньовіччя, Новий час та сучасна епоха), або як ступеня теоретичної “зрілості” (стихийно–повсякденна, теоретична, філософська), яке певним чином зумовлює мотивацію й активність людини.

Толерантність як цілісна система поглядів людини на її стосунки з іншими людьми зазнала значних змін. Тлумачення змісту цього поняття збагачувалося із часом і зумовлювалося особливостями тієї чи іншої епохи, зокрема стосовно зазначених етапів, можна звести до такої формули: відсутність тематизації толерантності в окремих дискурсах (антична епоха) та апологетичне, теологічне її тлумачення як віротерпимості (середньовіччя).

До речі, тематизування толерантності можна пов'язувати з найранішими етапами розвитку людства, якщо розуміти толерантність як світоглядний феномен: різні історичні форми свідомості були притаманні людині з початку її розвитку (буденний світогляд, міфологія, релігія, наука, філософія). Але аналіз розуміння толерантності засвідчив не тільки багатоаспектність її осмислення, але й той факт, що пошук найефективніших шляхів подолання нетерпимості слід, з одного боку, перевести у межі історичного, культурологічного, соціологічного підходу до толерантності, в яких вона “розглядається”, розкриттяється як екзистенційне явище, і, з другого боку, спрямувати розгляд на есенційні властивості цього феномена, як світоглядного кредо, що орієнтує толерантність на природні якості людини, яка будучи цілісною істотою, світоглядно осягає світ як єдність загальнолюдського й індивідуального, яка прагне до пізнання усіх можливих універсумів і відкриття свого світу, прагне рівності та справедливості.

Список використаних джерел

1. Августин Блаженный. О граде Божиим / Августин Блаженный. – Минск–Москва : Харвест, Аст, 2000. – 1296 с.
2. Довгополова О. А. Принцип толерантности в контексте духовной культуры переходных эпох : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.03 / О. А. Довгополова. – Одеса, 1997. – 167 с.
3. Іщенко Ю. А. Умови можливості толерантності в античності / Ю. А. Іщенко // Філософська думка. – 2001. – № 3. – С. 115–142.
4. Почебут Л. Г. Взаимопонимание культур: Методология и методы этнической и кросс–культурной психологии. Психология межкультурной толерантности [уч. пособие] / Л. Г. Почебут. – СПб. : Изд–во С.–Петербургского ун–та, 2005. – 281 с.
5. Рашковский Е. Б. Пласты нетерпимости: философские заметки / Е. Б. Рашковский // Вопросы философии. – 2003. – № 4. – С. 61–67.
6. Толерантність: теорія і практика: Роздуми філософів і релігієзнавців. Міжнародні правові документи (витяги) / А. М. Колодний (наук. ред.), М. Ю. Бабій (упоряд., авт. передмови). – К. : Центр релігійної інформації і свободи Української асоціації релігієзнавців; Міжнародний фонд “Відродження” та ін., 2004. – 125 с.
7. Уолцер М. Про толерантність / Уолцер М.; [Пер. с англ. М. Лупішко]. – Харків : Видавничка група “РА–Каравела”, 2003. – 148 с.
8. Форсова В. В. О религиозных корнях толерантности / Форсова В. В. // Социологические исследования. – 2004. – № 1. – С. 54–61.

References

1. Avgustin Blazhennyj. O grade Bozhieim / Avgustin Blazhennyj. – Minsk–Moskva : Harvest, Ast, 2000. – 1296 s.
2. Dovgopolova O. A. Princip tolerantnosti v kontekste duhovnoj kul'tury perehodnyh jepoh : dis. ... kand. filoz. nauk : 09.00.03 / O. A. Dovgopolova. – Odesa, 1997. – 167 s.
3. Ishhenko Yu. A. Umovy' mozhly'vosti tolerantnosti v anty'chnosti / Yu. A. Ishhenko // Filozofs'ka dumka. – 2001. – № 3. –

S. 115–142.

4. Pochebut L. G. Vzáimoponímanie kul'tur: Metodologija i metody jetnicheskoi i kross-kul'turnoi psihologii. Psihologija mezhdjetnicheskoi tolerantnosti [uch. posobie] / L. G. Pochebut. – SPb. : Izdvo S.–Peterburgskogo un.–ta, 2005. – 281 s.

5. Rashkovskij E. B. Plasty neterpimosti: filosofskie zametki / E. B. Rashkovskij // Voprosy filosofii. – 2003. – № 4. – S. 61–67.

6. Tolerantnist': teoriya i prakty'ka: Rozdumy' filosofiv i religijeznavciv. Mizhnarodni pravovi dokumenty' (vy'tyagy') / A. M. Kolodny'j (nauk. red.), M. Yu. Babij (uporyad.), avt. perezdmovy'). – K. : Centr religijnoi informacii i svobody' Ukrayins'koyi asociacii religijeznavciv; Mizhnarodny'j fond "Vidrodzhennya" ta in., 2004. – 125 s.

7. Uolcer M. Pro tolerantnist' / Uolcer M.; [Per. s angl. M. Lupishko]. – Xarkiv : Vy'davny'cha grupa "RA–Karavela", 2003. – 148 s.

8. Forsova V. V. O religioznyh kornjah tolerantnosti / Forsova V. V. // Sociologicheskie issledovaniya. – 2004. – № 1. – S. 54–61.

Troitskaya E. M., PhD in Philosophy, Associate Professor of Philosophy department of Melitopol State Pedagogical University named after Bohdan Khmelnytsky (Ukraine, Melitopol), troizka@ukr.net

Genesis of tolerance in antiquity and the Middle Ages: ideological positions

The significance and inexhaustibility of tolerance phenomenon disclosure attract the attention of many researchers. The author of the article has chosen the analysis of its historical forms, in particular the period of the Antiquity and the Middle Ages. In the article the society is presented as one in which the elements of tolerance are really concentrated since in the integral life of the polis they manifested in the search of unity in discussions, dialogues and arguments. However, the tolerance of the Antiquity was put into the dominating world-view system of that time – the Cosmocentrism. The examining of tolerance of the Middle Ages is connected with the analysis of tolerance in Christianity (religious tolerance) which passed the stage of internal Christian tolerance forming in the development (by form it was a "naive" tolerance) and the public declarations of interdenominational tolerance (the summative tolerance). The tolerance of that period was understood as a multi-variety of service to the God and it can be themed as a variant of theocentrism which did not orient the world-view of a man to the consensus search like the antique cosmocentrism. But in spite of certain tolerance limitation, at the first stages of its development, in particular in desires for the welfare of democratic policy for all and in "wider" tolerance of the XV–XVI centuries the tolerance acquired the features of spiritual-moral search of unity and agreement.

Keywords: contextuality, cosmocentrism, dialogue, intolerance, religious tolerance, theocentrism, tolerance, world-view.

Троїцкая Е. М., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, Мелітопольський державний педагогічний університет ім. Богдана Хмельницького (Україна, Мелітополь), troizka@ukr.net

Генезис толерантности в античности и средневековье: мировоззренческие позиции

Значимость и неисчерпаемость раскрытия феномена толерантности привлекает внимание многих исследователей. Автором статьи избран анализ ее исторических форм, в частности, периода античности и средневековья. Античное общество представлено в статье как такое, в котором реально сосредоточены элементы толерантности, поскольку в целостной жизни полиса они проявлялись в поиске единства в дискуссиях, диалогах, спорах. Однако толерантность античности вполне укладывалась в господствующую в то время мировоззренческую систему – космоцентризм. Рассмотрение толерантности средневековья связано с анализом идеи терпимости в христианстве (веротерпимости), которая прошла в развитии этап оформления внутренней христианской терпимости (по форме это была "наивная" терпимость) и публичные декларации идей межконфессиональной веротерпимости (суммативная толерантность). Толерантность этого периода понималась как многовариативность служения Богу и мировоззренчески ее можно тематизировать как равновидность теоцентризма, который, как и античный космоцентризм, не ориентировал мировоззрение человека на поиск консенсуса. Но, несмотря на определенную ограниченность толерантности первых этапов ее развития, в частности, в желаниях благотворительности демократического полиса для всех и в "широкой" терпимости XV–XVI веков, толерантность приобретает черты духовно-нравственного поиска единства и созидания.

Ключевые слова: веротерпимость, диалог, контекстуальность, космоцентризм, нетерпимость, мировоззрение, теоцентризм, толерантность.

* * *

УДК 539.18:1

Владленова И. В.,

доктор философских наук, доцент, профессор,
Национальный технический университет "ХПИ"
(Украина, Харьков), vladlenova@email.ua

ФИЛОСОФСКО–МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ КВАНТОВОЙ ТЕОРИИ ГРАВИТАЦИИ

Построение квантовой теории гравитации – одна из важных задач, стоящих перед наукой. Решение ее осуществляется в рамках различных физических концепций. Одной из наиболее сложных проблем остается проблема начальных параметров Вселенной, области, близкой к планковским значениям. При унификации, к которой приводит квантовая теория гравитации, возникает две проблемы: необходимо понять структуру уравнений, описывающих гравитационное взаимодействие (то есть необходимо понять, какие из теорий гравитации логически возможны и на основе экспериментальных данных сделать выбор между ними); необходимо найти удовлетворительный квантово-механический формализм, который позволит рассчитать гравитационные процессы (как это делается в квантовой электродинамике). Квантовая теория гравитации переживает трудности физического и методологического характера, не ясна также и сама природа квантования пространства–времени, которое основывается на гипотезе о дискретной (квантованной) структуре пространственно–временного мира в области малых масштабов.

Ключевые слова: квантовая теория гравитации, физическое взаимодействие, унификация, планковские значения.

(статья друкється мовою оригіналу)

Изучению проблем "объединения" в физике посвящено множество работ физиков и философов. Первой систематической попыткой единого научного описания мира был механицизм. В создании картины мира, построенной на единой основе, принимали участие Г. Вейль, Э. Шредингер, А. Эддингтон и др. Их идеи получили дальнейшее развитие в работах И. Мизнера, Дж. Уиллера. Проблеме построения единой и общей теории для микро-, макро- и мегамира, философским проблемам космологии посвящены работы следующих исследователей: С. Вайнберг, П. Девис, Р. Дикке, П. Пиблс, Р. Толмин, В. А. Амбарцумян, И. В. Блауберг, В. П. Бранский, О. С. Геворкян, Т. А. Горолевич, Л. Э. Гуревич, Я. Б. Зельдович, А. Л. Зельманов, Г. М. Идлис, В. В. Казютинский, А. С. Кармин, В. Н. Князев, А. Д. Линде, Е. А. Мамчур, А. М. Мостепаненко, И. Д. Новиков, А. Н. Павленко, Ю. П. Полуэктов, А. Д. Турсунов и др. Считается, что квантовая теория гравитации необходима для объяснения процессов в ранней Вселенной. Одной из наиболее сложных задач остается проблема начальных параметров Вселенной, области, близкой к планковским значениям. Первоначально именно геометродинамика была призвана решить проблему совместимости фундаментальных физических теорий. Из-за того, что гравитационное поле слабое, оно не играет роли в задачах по физике элементарных частиц и может стать существенным только при больших энергиях. Однако физики надеются включить гравитацию в более "совершенную" теорию, которая бы объединяла общую теорию относительности и лоренц-ковариантную теорию элементарных частиц [2, с. 496].

Современные экспериментальные данные свидетельствуют, что существует только четыре качественно различных вида взаимодействий. *Гравитационное взаимодействие* носит универсальный характер, в нем участвуют все виды материи, все объекты природы, все элементарные частицы. Возможно, на квантовом уровне гравитационное взаимодействие переносится элементарной частицей, называемой гравитон – гипотетический квант–переносчик гравитационного взаимодей-